

MUSTAFA SUPHI'Yİ ELEŞTİREN TKP'LİLER

14 Eylül 2024

Yıldırım Koç

Mustafa Suphi, Türkiye komünist hareketi tarihinde önemli bir önderdir. 1883 yılında Giresun'da doğdu. 1908 öncesinde Fransa'da eğitimine devam ederken İttihatçıların Tanin gazetesinde yazılar yazdı. 1908 devrimi sonrasında Türkiye'ye döndü. Bir süre sonra İttihatçılara muhalefete başladı. Yusuf Akçura ve arkadaşları tarafından 5 Temmuz 1912 tarihinde kurulan Milli Meşrutiyet Fırkası'yla bağlantı kurdu, partinin yayın organı İfham'da yazdı. Tarık Zafer Tunaya, Milli Meşrutiyet Fırkası'nı, "siyasal tarihimizin ilk milliyetçi partisi" olarak nitelendirmektedir (Tarık Zafer Tunaya, *Türkiye'de Siyasal Partiler, C.1, İkinci Meşrutiyet Dönemi*, Hürriyet Vakfı Yay., İstanbul, 1988;354). 1913 yılında Sinop'a sürgün edildi. Sinop'tan Rusya'ya kaçtı. Dünya Savaşı çıkınca Osmanlı uyruğu olduğu için esir muamelesi gördü. Bu süreçte Bolşevik oldu.

Mustafa Suphi ve 14 yoldaşı, 28-29 Ocak 1921 tarihinde Trabzon'da Teşkilatı Mahsusacı ve Enver Paşa'nın yakını Yahya Kahya'nın adamları tarafından haince katledildi. Mustafa Suphi'ye ilişkin çok sayıda kitap yazıldı ve mücadelesi anlatıldı. Ancak eski TKP mensubu ve yöneticisi bazı kişiler, Mustafa Suphi'nin kişiliğine ve siyasi çizgisine çok ciddi ve sert eleştiriler de yöneltti.

Bu yazıda bu eleştirilerden örnekler vereceğim.

Mustafa Suphi'yi çok sert biçimde eleştirenlerin başında, TKP'nin 1920 yılındaki kurucu kadrosundan Süleyman Nuri gelmektedir.

Süleyman Nuri, 1895 yılında doğdu. 1913 yılında çavuş okulundan mezun oldu. 1917 yılında Rus ordusuna teslim oldu. Bolşeviklere katıldı. 1920 yılı Eylül ayında toplanan Doğu Halkları Kurultayı'nın hazırlıklarına katkıda bulundu ve kurultaya katıldı. Ardından Türkiye Komünist Partisi'nin Birinci Kongresi'ne katıldı ve ilk merkez komitesine seçildi. 1921-1922 yıllarında Bakü'de faaliyet gösteren parti okulunda öğretmenlik yaptı.

Süleyman Nuri 18 Kasım 1921 (kitabı hazırlayanın belirttiğine göre, 1920 de olabilir) tarihinde "Doğu Halkları Propaganda ve Faaliyet Sovyeti"ne "Baş Prezidyum Sekreteri" imzasıyla verdiği raporda Mustafa Suphi'ye ilişkin şu değerlendirmelerde bulundu:

"Türk komünistlerinin ilk kongresinin Bakü'de toplandığı güne kadar Türkiye'de tek bir komünist dahi yoktu. Bu kongre üyelerinin dörtte üçü Suphi ve çetesinin önerisi üzerine Partiyeye kabul edilmişlerdir. Kongrede ise Suphi'nin şahsiyetinden başka hiçbir idealin tek bir fikri dahi yoktu. Bunun kanıtı ise, Kongrede duvarlara Lenin ve Trotskiy yoldaşların portrelerinin yanına Suphi'nin portresinin asılmasıdır. Hatta Suphi'nin çetesi Suphi'nin fotoğrafını çoğalttırarak Avrupa'ya yollamayı bile önermiştir.

"Türkiye Komünist Kongresine delege toplamak için Trabzon, Samsun, Giresun gibi yerlere gönderilen kiralık adamlar bir gecede 10 Rus lirasına insan satın almışlar ve bunlardan 3-5 kişilik komünist hücreler oluşturmuşlardır. Ve bu hücreleri delege olarak Türkiye Komünist Kongresine yollamışlardır. Böyle bir kongre toplayan Partiyeye halkın içinden çıkmış bir parti denilebilir mi?" (Demirel, Yücel (çev.), TKP MK 1920-1921, Dönüş Belgeleri – 2, Tüstav Yay., İstanbul,2004;170)

"Gerçekte ise Türkiye Komünist Partisinin önemi ve gücü sıfırdır. (...)

"Çeşitli maskeler takan Suphi Rus Kızıl Ordusunun süngüsüne dayanarak faaliyetlerini Anadolu'ya taşımaktan başka bir şey düşünmemektedir. Ama bu şekilde hiçbir devrim başarılamaz, hiçbir devrimci akım da yönetilemez." (Demirel/2,2004;171)

"Türkiye devriminde ve Türk ayaklanmalarında iki yıldır mücadele veren aydın halk önderleri Türkiye Komünist Partisi MK'ni oluşturan insanlara güvenmemektedirler. (...) (Demirel,2004;171)

"Türkiye Komünist Partisinin başında bulunan şahısların ve onların başındaki Suphi'nin kişilikleri Rusya'da buldukları tüm süre boyunca kendilerine çok fazla uygunsuz davranışta bulunma imkanı vermiştir. Ancak tüm bunlar bizim, yoldaşların arasında geçtiği için açığa vurulmadı ve gizli kaldı. Ancak Suphi ve çetesinin Anadolu'da yapacakları küçücük bir istismar, üç yıl boyunca yüce devrimi kahramanca yönetmiş olan Rus komünistlerini lekeleyecektir." (Demirel/2,2004;172)

"Suphi, aydın gençlik arasında politik şantajcı olarak tanınmaktadır. Terside olamaz. İçinde olmadığı hiçbir parti yoktur." (Demirel/2,2004;172)

“Merkez Komitesi üyelerinden Hakkı Hilmioğlu ‘İttihat ve Terakki’ partisi tarafından Avrupa’da okuyan doğulu öğrenciler arasında (Demirel,2004;172) bu partinin propagandasını yapmak üzere görevlendirilmişti. Kendisi on bir yıl boyunca bu görevi başarıyla yerine getirmekle ünlüydü. (...) Suphi’nin karakterine uyduğu için Suphi ona Parti biletini verdi ve Kongrede MK üyeliğine seçti. (Demirel,2004;173)

“Partideki yönetici ve sorumlu görevler Suphi’ye şahsi hizmet edenlere veriliyor yada onun elinde silah haline getiriliyorlar veya bütün bu insanlar buldukları mevkilerde hiçbir yeteneğe sahip olmadıkları halde Suphi’nin elinde piyon olmaya hazır olduklarını gösterdikleri için görevlendiriliyorlar. Parti içinde takip edilen politika, satın almak suretiyle Suphi’nin şahsiyeti çevresinde maceracıları ve dünyada kutsal hiçbir şeyi kabul etmeyen, borç duygusu olmayan ve hiçbir idealleri olmayan insanları toplamaktır.” (Demirel,2004;173)

“Partideki en önemli mevkiler, faaliyetler çerçevesinde en etkili görevler Çerkezlere verilmektedir. (...) Acaba nedeni ne? Tabii ki, Suphi’nin Çerkez olması.” (Demirel/2,2004;174)

“Şimdi Türkiye’de devrime karşı sadece Çerkezler mücadele etmektedirler. Sultanlık zamanında saraydaki en önemli görevler sadece Çerkezlere verilir. En önemli rütbeleri onlar alırlardı. (...) Çerkezler açıkça ulusal kurtuluş hareketinin düşmanları için stratejik noktaların koruyuculuğunu, Sultanın ve İngiliz subaylarının ajanlığını yapıyorlardı. Son zamanda Çerkez birlikleriyle Bursa’ya saldıran Ahmet Aznavur Paşa da bir Çerkez’dir. Kısaca söylemek gerekirse, Anadolu’daki tüm karşı devrimciler Çerkezlerdi. Çünkü Anadolu insanı sultanlık döneminde Çerkezler yüzünden çok şey kaybetti. O yüzden Anadolu halkı Çerkezlere negatif bakmaktadır. (Demirel,2004;174)

“Bence Anadolu’daki Milliyetçi Parti üyesi olmak, Suphi ve sadece şahsi maddi menfaatleri için onun ardından giden unsurlar gibi olmaktan daha faydalıdır.” (Demirel/2,2004;174)

“Anadolu halkını komünist gerçeğin aydınlığıyla aydınlatmak için ayrılmış Parti paraları Suphi’nin şahsi menfaatlerine hizmet etmek amacıyla onun çevresine maceracılar toplamak için harcanmamalıdır. Devrime sadece zararı olacak insanlar Parti paralarıyla satın alınmak suretiyle Partiye toplanmamalıdır.” (Demirel/2,2004;175)

TKP Merkez Komitesi üyesi sıfatıyla Süleyman Nuri’nin yazdığı bir başka raporda da Mustafa Suphi hakkında şu değerlendirmeler yer alıyordu:

“Merkezdeki bir grup yoldaşla birlikte buraya gelen M.SUPHI yoldaş, geldiği günden itibaren burada illegal çalışan yerli Türk komünistleriyle dostça olmayan bir ilişki içerisinde olmuştur. Suphi yerli komünistleri ‘yarı komünist’, kendisini ve kendi arkadaşlarını ise ‘gerçek’ komünist kabul etmiştir.” (Demirel,2004;176)

“Suphi dayanamadı: Kendisini MK’ye eşit görmekteydi (Suphi=TKP MK).” (Demirel/2,2004;177)

“M.Suphi’nin kuralı şuydu: henüz kendisinin şahsi yandaşı olduğuna inanmadığı ve kendisinin ‘tasvip’ etmediği yoldaşlara ‘yürüme’ ve çalışma imkanı vermemek. Belirtmek gerekir ki, Suphi kendisine önce Partinin, sonra da hükümetin başı olma rolünden başka bir rol biçmemektedir.” (Demirel/2,2004;178)

“Gelelim Suphi’nin kendisine, öncelikle evliliğiyle ilgili hikayeye. ‘Kompetan’ kişilerin dediklerine göre sadece düğün kendisine 3 milyon rubleye mal olmuş. Karısına pırlantalar ve elbiseler... hediye etmiştir. Bu paralar nereden gelmektedir? Belki de bunu Kongre öncesinde kasanın Suphi’nin şahsi kullanımında olduğuyla açıklayabiliriz.” (Demirel/2,2004;179)

Süleyman Nuri’nin 11/12 Nisan 1921 tarihli toplantıda yaptığı konuşmadaki eleştiriler de şöyleydi:

“O fikirdeyim ki, Suphi iki üç kişi, kimsesiz, sessiz sadasız, eşyasız gideydi böyle bir felaket olmazdı. (...) Hiçbir zaman pašalara inanmak caiz değil. Suphi ise Mustafa Kemal Paşa’ya inandı. Bana M.K. yazdı, bana yazdı, filan diye inanıyordu. Suphi yalnız ‘efkâr-ı umumiye komünistlerin lehindedir’ diyenleri dinliyor, aleyhindeki diyenleri dinlemiyordu. Karabekir bana: ‘Esasen en hafi (gizli,YK) işleriniz hakkında böyle bir yanınız var, herşeyinizi biliyoruz’ demişti. Onların hafiyeye ve casusları mükemmeldir. Herşeyi biliyorlar.” (Demirel,2004;134)

Süleyman Nuri, anılarında Mustafa Suphi’nin düğününü şöyle anlatıyordu:

“Arkadaşlarıyla beraber Türkiye’ye hareketinden biraz evvel M.Suphi bütün yakın arkadaşlarının da iştirakiyle yaptığı mutantan ve şaşaalı bir düğün sonrasında evlenmiştir. (...) M.Suphi’nin yapılmasını tensip ettiği mutantan ve şaşaalı böyle bir düğün, düğüne iştirak edenler üzerinde bile M.Suphi lehine müsbet bir tesir bırakmadı ve kendi arkadaşları arasında bile olsa elmaslı mücevheratlı böyle şatafatlı bir düğünün ne

sırası ve ne de o anda yeri vardı.” (Süleyman Nuri, Çanakkale Siperlerinden TKP Yönetimine Uyanan Esirler, TÜSTAV Yayınları, İstanbul, 2002;362)

“İsmail Hakkı 31 Ağustos 1921 tarihinde III.Enternasyonal Yürütme Komitesi’ne yazdığı bir raporda, katliamın bütün suçunu Mustafa Suphi’ye yüklemiştir: ‘Bizim eski merkez komitemiz, önceden üsttekileri, yani paşaları, subayları ve memurları etkileyerek Türkiye’de devrim tertiplemeyi ve bundan sonra dürüstçe aşağılara inmeyi düşünüyordu. Bu yüzden açık bir biçimde Türkiye’ye gitti ve bunu güvendiği kişilerin elinden canıyla ödedi.” (Akbulut, Erden-Mete Tunçay, *Türkiye Halk İştirakiyun Fırkası, 1920-1923, Sosyal Tarih Yayınları, İstanbul, 2007;333; Akal, Emel, Moskova-Ankara-Londra Üçgeninde İştirakiyuncular, Komünistler ve Paşa Hazretleri, İletişim Yay., İstanbul, 2013;494)*

Türkiye sosyalist/komünist hareketinde çok saygın bir yeri olan Dr.Hikmet Kıvılcımlı’nın Mustafa Suphi’ye ve Türkiye Halk İştirakiyun Fırkası’na ilişkin eleştirel görüşleri, 1930’lu yılların başlarında yazılan ve 1978 yılında yayımlanan kitabında ele alınmaktadır (Hikmet Kıvılcımlı, *TKP’nin Eleştirel Tarihi, YOL, 1. Kitap: Genel Düşünceler, 3. Kitap: Partide Konaklar ve Konuklar, Kıvılcım Yayınları, İstanbul, 1978*):

“Onbeşlerde yeteri kadar devrimci hazırlık yoktu. Onbeşler, içinde ihtilal yaratmaya giriştikleri muhiti devrimci mücadele ile işlemiş değillerdi. O yüzden düşünceleri ne kadar enternasyonalci ve devrimci olursa olsun, yaptıkları, objektif olarak ve fatalman Blankinci veya Bakuninci bir hareket şeklinde kaldı. Yani anarşik hareketten ileriye geçemedi. Ve Türkiye’de Paris Komunası’nın ufak bir minyatürü oldu.” (Kıvılcımlı,1978;101)

“Mustafa Suphi hareketi de özü itibarıyla bir Bakuninizmden ibaretti. Burjuva paşasının hilesine kanarak Bolşevik devriminin serbest bıraktığı esir Türk subay ve erlerinden alalacele yaptığı bir alayla Türkiye’de bolşevizmi kurmaya yürüdü.” (Kıvılcımlı,1978;102)

“Oysa burjuvazi, ülke içinde Müdafaa-i Hukuk örgütüyle siyasal ağını kurmuştu. Burjuva ordusunun sadık bekçi kadrosuyla yürütme gücünü eline geçirmiş bulunuyordu. Siyasal ve askeri alanda bir ülke ölçüsünde örgütlenmiş olan kapitalist sınıfa karşı, Mustafa Suphi’nin oluşturduğu kadar ne idüğü belirsiz, ülkesine dönmekten başka bir şey düşünmeyen, Küçük burjuva unsurlardan derleşik bir alayla karşı koymak ütopyizmin, hayalci kuruntuculuğun en yüksek derecesi değil midir? Ve buna Puçuzm, Blankizm ya da Bakuninizm’den başka hangi kavram uygun düşürülebilir?” (Kıvılcımlı,1978;102)

“Mustafa Suphi bir anarşist miydi? Bu noktada henüz elimizde yeterli belge yok. İleride bu nokta da işlenirse açıklar. Fakat her hareketi dediğiyle değil, ettiğiyle ölçmek kaçınılmazsa, Mustafa Suphi hareketini ütopyik sosyalizmden ve Bakuninizm’den ayırdetmek oldukça güçleşir.” (Kıvılcımlı,1978;102)

“Demokratik Burjuva Devrimini Proletarya Devrimine çevirmek için, memleket haricinde ipten kazıktan kurtulmuş bir alay herifle, burjuva paşalarının ikiyüzlüce ve kahpece vaidlerine çocuk gibi kanarak harekete geçmek yeterli midir?” (Kıvılcımlı,1978;105)

“Onbeşler topu tüfeğiyle, başta bando mızıkası ile Anadolu Şûralar hükûmetini kurmaya geliyorlardı. Askerlikten anlayan paşalar için, bu mükemmel açık hedefi bir kurşunda devirmek bu yüzden çok kolay oldu.

“Onbeşler olgun bir proletarya örgütü anlamında teşkilat değildiler. Bir dalga, bir hücum kıtası, akıncı bir deli sel idiler. Geldiler ve geçtiler.” (Kıvılcımlı,1978;108)

“Gerek ‘Onbeşler’, gerek ‘Halk İştirakiyun’ öz bakımından sırf birer ajitasyon başlangıçlarıydı. Fakat nasıl ajitasyon? Bütün propaganda ve teşkilattan kopmuş ajitasyonlar gibi deli dolu, dolu dizgin.” (Kıvılcımlı,1978;115)

“Dış kuvvetlere dayanmak: Onbeşler’de mutlaktı. Onlar dışarıdan asker toplayarak içeride devrime kalktılar. Halk İştirakiyun’un en kuvvetli dayanağı Bolşevizm oldu: daima Şuralara, dış kuvvetlere yaslanarak yaşadı. Yani, dış kuvvetlere dayanış ağır basıyordu. (...) Halk İştirakiyun bir fırsatını düşürüp iktidar mevkiine geçebilmek ümidinin sarhoşuydu.” (Kıvılcımlı,1978;122)

Mustafa Suphi, Komünist Enternasyonal’in 1919 yılı Mart ayı başında toplanan 1. Kongresi’nde yaptığı konuşmada şunları söylemişti:

“Eğer dünya devrimi proletaryanın zaferiyle taçlanırsa, efsanevî İstanbul şehrini (Komünist) Enternasyonal’in başkenti olarak öneriyoruz. Hayal ediyoruz ki, dünyanın her köşesinden, her ulusundan ve ırkından binlerce proletarya temsilcisinin toplanma zamanı gelince, bu amaç için dünyanın en geniş ve en güzel yapısını, Ayasofya’yı seçeceklerdir. Ve o zaman bu mabedde, Bizans patriklerinin olsun, Müslüman halifelerinin olsun, bütün tarih boyunca sözünü ettiklerinden daha gerçek, eşitlik ve özgürlük söylevleri verilecektir.

Böylelikle, uğruna onca insanın kurban edildiği Hilâl'le Salib'in arasındaki doğaya-aykırı savaş da sona ermiş olacaktır." (Mete Tunçay, Türkiye'de Sol Akımlar 1908-1925, İletişim Yay., İstanbul, 2009;485)

Hikmet Kıvılcımlı, Mustafa Suphi'ye yönelik eleştirisinde, bu konuşmaya da göndermede bulunarak şunları yazıyordu: "Böylece zavallı Suphi, 'Ayasofya'nın kubbesinde uluslararası sosyalist iktidarının al bayrağını dalgaları' göremeden saflığına, temizliğine ve mertliğine kurban gitti. (Kıvılcımlı,1978;108)

Mete Tunçay, 18 Aralık 2004 tarihinde TÜSTAV tarafından İstanbul'da düzenlenen sempozyuma sunduğu tebliği şöyle bitirmektedir: "Dr.Şefik Hüsnü zamanında da Türkiye Halk İştirakiyon Fırkası ve Baytar Salih Hacıoğlu aşağılanmış, M.Suphilerse 'maceracılık'la suçlanmışlardır. (...) Ben kendi payıma, Suphi'nin Jakoben, hatta öğretmen yaklaşımı biri olduğunu, sonuna kadar da milliyetçi kaldığını düşünüyorum." (Tunçay, Mete, "1920'lerde Sol Hareket," 1920-1921'ler Türkiye'si ve Mustafa Suphi'lerin Dönüşü, TÜSTAV Yay., İstanbul, 2005;36)

Emel Akal da, Moskova-Ankara-Londra Üçgeninde İştirakiyuncular, Komünistler ve Paşa Hazretleri kitabında Şefik Hüsnü'nün Mustafa Suphi'ye ilişkin görüşlerini özetliyor. Şefik Hüsnü'nün eleştirileri çok daha nesnel ve bilimseldir:

"Dr.Şefik Hüsnü, 'Mustafa Suphi, Ethem Nejat ve diğer on üç yoldaşın trajik ölümünü anmak üzere' 1925 yılında yaptığı bir konuşmada, onlara çok ağır eleştirilerle yüklenmiştir. (...) Dr.Şefik Hüsnü, Mustafa Suphi'nin kurduğu partiyi Türkiyeli tüm komünistleri kucaklayan bir 'parti olarak' hiçbir zaman kabul etmemiş ve TKP'yi 'Suphi'nin partisi' olarak anmıştır. Dr.Şefik Hüsnü, Mustafa Suphi hakkında şunları söylemektedir: 'Suphi'nin örgütünün sözcüğün gerçek anlamıyla bir parti haline gelmesini önleyen şey, ülkeyle bağdan ve hiçbir siyasal hazırlığı olmayan bu dağınık unsurlara ideolojik bir bütünlük verebilecek işbirlikçilerinden yoksunluktu.' Dr.Şefik Hüsnü'nün Mustafa Suphi'ye yönelttiği eleştiriler son derece dikkat çekicidir: (1) Ülkeyle bağı olmaması, (2) Hiçbir siyasal hazırlığı olmadan dağınık unsurlara dayanması, (3) İdeolojik bütünlükten yoksunluk, (4) Partiyi kurduğu kişilerin deklase, yani sınıfla bağı kaybetmiş olması, (5) TKF'de Marksist entelektüel boşluk olduğu." (Akal, Emel, Moskova-Ankara-Londra Üçgeninde İştirakiyuncular, Komünistler ve Paşa Hazretleri, İletişim Yay., İstanbul, 2013;493)

Şefik Hüsnü'nün Mustafa Suphi konusundaki notları şöyledir:

"(2) Bu yolculuk grubunun belli başlı yöneticileri olan Suphi, Nejat ve Hilmioğlu Hakkı kimdir?

"(3) Bu son derece cesur üç yoldaşın karakterlerinin ana özelliklerini ve hayatlarıyla ödedikleri bu akıl almaz tedbirsizliğe düşmelerine yol açan şartları hatırlamak son derece öğretici olacaktır. (...)

"(5) Göreceksiniz ki o zamanın şartları, eğitimleri ve çevrelerinin gerekleri itibariyle her üçünün de aynı ham hayallere ve aynı hatalara düşmesi mukadderdi. (...)

"(9) Suphi İstanbul'da Hukuk Fakültesi'ni bitirdikten sonra siyasal bilgiler mektebindeki dersleri izlemek üzere Paris'e 1907'de geldi. (...) Kendisinden çok yaş küçük olduğumdan, bütün çevresinin onu ittiği idarecilik kariyeri batağından onu çekip çıkarmaya katkıda bulunamadım. Sultan'ın devlet memurlarının liyakatine karşılık verdiği nişanlara Suphi'nin atfettiği önemin ve Türkiye'yi sadece taşrada iyi bir idare ile ayağa kaldırmanın olanaklı olduğu yönünde koruduğu inancın gülünçlüğü göstermek için hiçbir fırsatı kaçırmıyordum. Kendisine böyle karşı çıkıldığında çok rahatsız oluyordu. (...)

"Meşrutî devrim sırasında burjuva devrimcisi haline gelmişti bile. Tüm varlığını samimiyetle ve en küçük ihtirazi şart koşmadan İttihat ve Terakki Partisi'ne vermişti.

"Kısa süre sonra bu burjuva partisinin kendi programına sadakatsizliğinin ve parti içinde entrikacı anlayışın farkına vararak bütün coşkunluğuyla muhalefet hareketine atıldı.

"Maalesef içinde bulunulan durumu tam doğru olarak ayırt etmeyi beceremedi. (...)

"O zamanlar henüz iyi bir Marksist olmayan Suphi, Sinop'a sürgün edilinceye kadar bu gericilerle işbirliği içinde kaldı." (Aziz, Rüstem (der.), Mustafa Suphi'ler, Şahsi Dosyası – Değerlendirmeler – Anmalar, Sosyal Tarih Yayınları, İstanbul, 2009;28)

Ethem Nejat "Suphi'nin başına gelenin tam tersine, İttihat ve Terakki'nin tarihsel rolünü kavradı ve İttihatçı politikanın bozgununa kadar bu parti içinde faaliyet yürüttü." (Aziz,209;28; İşlet-Kesim,2020;17-20)

Mustafa Suphi, İttihatçılara ve özellikle Enver Paşa'ya duyduğu nefret nedeniyle Moskova'da ve Bakü'de Enver Paşa aleyhinde büyük çaba gösterdi ve Sovyet Rusya yönetiminin Enver Paşa'ya daha ihtiyatlı yaklaşmasında etkili olarak, farkında olmadan, Mustafa Kemal Paşa'ya yardımcı oldu. Ancak bu nedenle de, Enver Paşa'nın adamları tarafından katledildi. Enver Paşa da, adamlarının gerçekleştirdiği bu eylem nedeniyle, Mustafa Suphi'nin Anadolu'da Mustafa Kemal Paşa aleyhinde yapabileceği faaliyeti önleyerek, Mustafa Kemal Paşa'nın mücadelesine katkıda bulunmuş oldu. Hayat böylesine ilginç.